

ազատութեան եւ համերաշխ գործակցութեան՝ միշտ անվտանգ պահելով հայու մշտագոյութիւնը եւ անելիութիւնը, բարձր պահելով հայուն պատիւը եւ արժանապատուութիւնը:

Սրախողխող ժողովուրդի արշալոյսը կը տօնախմբենք այժմ: Լացի ու սուգի պատը քանդած հայ ժողովուրդը իր հայեացքը ուղղած ապագային, զայն յոյսով, կենսախնդութեամբ ու խանդավառութեամբ կը դիմաւորէ:

Այսօր, երբ համազգային տարողութեամբ ոգեկոչումը կը կատարուի մեր ապրիլեան նահատակաց, հայը կ'ուստէ վառ պահել անոնց անթառամ յիշատակը իր սիրտէն ներս: Հայեր, ի Հայաստան եւ ի սփիւռս

աշխարհի, աղօթքի եւ ուխտի կ'երթան՝ յարգելու իրենց մեռելները:

90 տարիներու մեծ անջրպետ մը կը բաժնէ զմեզ այդ ահարկու պահէն երբ ծայր առաւ մարկայնօրէն անըմբռնելի ու անբացատրելի եղեռնը: Մեր տասնեակ տարիներով մորմոքած սիրտերը կը խայտան այսօր ի տես մեր անկախացեալ երկրին, որ օրըստօրէ կը ծաղկի ու բարգաւաճի: Այսօր, աւելի քան երբեւէ, գիտակցութիւն կայ հայ նորահաս սերունդին մօտ մեծ եղեռնի նահատակաց յիշատակը անմեռ պահելու եւ անոնց աւանդած կտակը պահպանելու իբրեւ գերագոյն սրբութիւն:

Յիշատակ բխրաւոր նահատակաց մերոց օրհնութեամբ եղիցի:

ԶԵՆՈՒ ՔԶՆՅ. ՆԱԼ ՊԱՆՏԵԱՆ

ԳՏՆԵԼՈՒ ՀԱՃՈՅՔԸ

Այնքան դժուար է երբեմն նայիլ կեանքի տարբեր երեսներուն, տեսնել ու հիանալ ալ անոր գեղեցկութիւններուն, բայց չկարենալ սիրել զայն, չկարենալ հետաքրքրութիւն մը ունենալ անոր հանդէպ: Կը յիշեմ պատմութիւնը մէկու մը որ իբր աշակերտ չէ կրցած սիրել կենսաբանութեան դասը ու չէ կրցած սորվիլ զայն: Բայց քոջ մը թելադրութիւնը բաւական եղած է որ փոխուի անոր կեցուածքը այդ դասին հանդէպ, անոր տալով սորվելու անբացատրելի փափաք ու եռանդ:

Այսպէս կը պատմէր այդ աշակերտը ընկերոջ մը, որ կ'ուզէր գիտնալ թէ ինչու այնքան հետաքրքրութեամբ կը սորվէր կենսաբանութեան դասը. «Ոչ մէկ պատճառ ունէի չսիրելու կենսաբանութեան դասը: Պարզապէս

չէի կրնար սորվիլ: Կը կարդայի դասս իբր պարտականութիւն բայց միտքս բան չէր մնար - չսիրելուս համար թերեւ: Ուսուցիչս գիտէր ասիկա, ու ցաւով կը դիտէր թէ ոչ մէկ հետաքրքրութիւն ունէի այդ դասին հանդէպ: Օր մը գրաւոր քննութիւն ունէինք: Ու իմ մէջ փափաք մը մտած էր հետաքրքրուելու այդ դասով, իբր հետեւանք քոջս թելադրութիւններուն: Քննութիւնը յաջող անցաւ, ու ուսուցիչը կանչեց զիս ըսելու թէ միշտ այդպէս պէտք է ըլլամ, դասերս սորվիմ ու յիշեմ զանոնք: Ըսի իրեն թէ քոջս թելադրութիւնն էր որ փոխած էր իմ մէջս շատ բան: Գիտէի թէ կեանքը հետաքրքրական է: Ու կենսաբանութեան դասը կը յայտնաբերէր այդ հետաքրքրականութիւնը: Ուրախացաւ:

ուսուցիչս, ու բաժնուեցայ իրմէ ուրախութեան ու գոյումի արցունքը աչքերուս: Այդ օրէն ի վեր կը սիրեմ դասս: Ու ամէն օր նոր բան մը կը գտնեմ:

«Առաջին երեւոյթը որ ուշադրութիւնս գրաւեց այս է: Ամէն արարած, կեանք ունեցող ամէն բան, կը սիրէ կեանքը, չուզեր մեռնիլ, ու կը փորձէ միջոց մը գտնել, հեռու պահելու ինքզինքն կեանքի աննպաստ պայմաններէ: Ու այս երեւոյթը՝ նոյնիսկ ամենէն նախնական ու պարզ կեանք ունեցող արարածներու ալ պարագային: Միաբջիչներ՝ որոնք կը զգան կարծես թէ օր մը կրնան դադրիլ ապրելէ, ու միշտ իրենց կեանքը շարունակելու հեւքը կը թուին ունենալ: Այսպէս օրինակ, Ամիպը (*amoeba*) որ միաբջիչ կենդանի մըն է, պաշտպանուելու համար ցուրտին կամ սնունդի պակասին բերելիք վտանգին դէմ, կը ներփակուի կարծր պատեանի մը մէջ: Այս վիճակին մէջ կրնայ ապրիլ բաւական երկարատեան, միեւնոյն ժամանակ իրեն նմաններ ալ մէջտեղ բերելով: Ամիպին այս գգուշաւորութիւնը կ'երեւի նաեւ ուրիշ կենդանիներու կարգին, գորտին ալ մէջ: Կ'ըսուի թէ կենդանիներու ամէն վարժումներուն մոլոր ուժը բնագոյն է: Ահա այդ բնագոյն է որ գորտին «Զմեռել» կու տայ: Զմեռ ատեն գորտը նահիհին յատակը կ'իջնայ ու հոն ցեխին մէջ կը փնտռայ: Այսպէսով թէ՛ ցուրտին դէմ կը պաշտպանուի եւ թէ ալ պէտք չունենար իր սովորական սնունդին, գորտ անկարելի պիտի ըլլար իրեն համար գտնել: Ու իր սնունդը կը կազմէ իր մարմնին մէջ գտնուած նարպը: Գորտը ջուրին յատակը կը մնայ ամբողջ եղանակին որուն ընթացքին կը շնչէ մորթին միջոցաւ, եւ աչքերը, ունեցերն ու բերանը ուժով

գոց կը պահէ:

Քրոջս սա խօսքն ալ երբեմն միտքս կ'իյնար.- կեանքը նանչնալու է սիրելու համար զայն: Եւ իրաւ ալ տեսայ որ մտածելու կարողութիւն չունեցող էակներ Աստուծմէ տրուած բնագոյն ունին, ու բնականօրէն կը սիրեն կեանքը: Բայց մենք որ կրնանք մտածել, տեսնել ու տրամաբանել այդ բնագոյնի բովն ի վեր, ինչպէ՛ս կրնանք առանց մտածելու ըսել թէ չենք սիրեր կեանքը, երբ տակաւին վստահ չենք թէ նանչեա՞ծ ենք զայն: Ու ես ինչպէս կարենայի չսիրել կենսաբանութեան դասը զայն սորվելէ ետք, նանչնալէ ետք:

«Սակայն ահա՛ ինչ որ քիչ մը զարմանք պատճառեց ինծի: Հակառակ ամէնուն չմեռնելու երգին, հակառակ ամէնուն կեանքին հանդէպ ունեցած սիրոյն, ամէն գոյութիւն ունեցող բան սահմանուած է մեռնելու, փտտելու: Բայց յետոյ տեսայ որ եթէ աշխարհի վրայ փտտում չըլլայ, տեղ պիտի չմնայ եկող սերունդներուն: Այս ամէնը գիտնալէ վերջ ալ նոյնիսկ, դուն ըսէ, ինչպէս դիմաւորել թեւէն զարնուած ննդուկի մը պարագան: Ինչպէս ընդունիլ բախտին անգթութիւնը ժամանակէն առաջ տժգունած կամ նգմուած ծաղիկի մը: Ու տեսնել թէ վարդ մը տակաւին կոկոն, զոհը կ'ըլլայ միջատի մը, որդի մը: Ու տակաւին ինչպէս բացատրել քանդիչ դերը այն բոլոր հիւանդութեանց մանրէներուն որոնք ամէն օր հատ մը կը խլեն կեանքի ծաղկամանէն: Ու կը խորհիմ, թէ շատ կարճատեւ ըլլալուն համար իսկ, կեանքը կը դառնայ սիրելի: Արդեօք թիթեռնիկնե՞րն ալ շատ քիչ ժամանակի մը համար մեզի հետ ըլլալուն, մեզի սիրելի կը դառնան, ու կը փնտռենք զանոնք, կը սպասենք դիտել զիրենք,

լեցուելու անոնց զմայլելի գեղեցկութեամբ:

«Ու այսպէս օրէ օր, հետաքրքրութիւնս սկսաւ աւելնալ կենսաբանութեան դասին հանդէպ: Ես կը խորհէի մինչեւ այն ատեն, թէ կենդանիները բոյսերով եւ ուրիշ կենդանիներով կը սնանին: Ու երբեք չէի կրնար երեւակայել թէ կրնան գտնուիլ բոյսեր ալ որ միջատներ կ'ուտեն: Սակայն շուտով այս երեւոյթին պատճառն ալ գտայ: Այս բոյսերը կ'ապրին այնպիսի տեղեր ուր բորակածին (nitrogen) փիչ կայ: Պատմե՞մ քեզի թէ ինչպէս միջատներով կը սնանի Սագալեզուն (Butterwort) որ միջատակեր բոյս մըն է: Այս տեսակ բոյսերուն մէջ տերեւին պաշտօնն է միջատներ որսալ, ու անոնցմէ սնունդ առնել: Տերեւներուն ծայրերը (edges) փիչ մը դէպի վեր դարձած են եւ անոնց մակերեսը կ'աչուն է, իբր հետեւանք հարկւրաւոր մանր գեղձերու արտադրութեան: Երբ միջատ մը տերեւին վրայ գայ, ասոր ծայրերը կամաց-կամաց դէպի ներս կը դառնան եւ միջատը տերեւին մէջտեղը կը բերեն: Նոյն ատեն գեղձերուն արտադրութիւնը կ'աւելնայ, եւ այսպէսով տերեւը կ'առնէ միջատէն պէտք եղած սնունդը: Սակայն հետաքրքրական է որ երբ աւագի հատիկ մը դնենք տերեւին վրայ, գեղձերուն արտադրութիւնը չաւելնար, ինչպէս կ'ըլլայ երբ կտոր մը միս կամ պանիր դնենք: Սագալեզուն երբ պէտք եղած սնունդը կ'առնէ, տերեւին ծայրերը ետ կը բացուին, ու միջատին մնացեալ մասը հովը կը տանի:

«Ու ինչպէս միջատակեր բոյսերու կերպարանքը, այնպէս նաեւ ուրիշ տարբեր ստեղծուած բաներու կերպարանքներն ալ նպատակ մը ունին իրենց ետին: Ծաղիկներ գեղեցիկ են իրենց գոյներով ու տեսքով: Այս միայն մեր

նաշակները ազնուացնելու եւ անոնց գոհացում տալու համար չէ եղած անշուշտ, այլ միջատներու ուշադրութիւնը գրաւելու, մանաւանդ մեղուինը, որպէս զի ան կարենայ ծաղիկներէն նեկտար հաւաքել եւ միշտ շինել, ու մէկ ծաղիկի փոշին ուրիշի մը տանելով անուղղակի բեղմնաւորում յառաջ բերել:

«Ուրիշ բան մըն ալ ըսած էր քոյրս.- «Կենսաբանութեան դասով կեանքի երեւոյթներու, ասոր կազմութեան ու ձեւի մասին երբ տեղեկութիւններ ունենաս հիմա իբր աշակերտ, յետոյ աւելի դիւրութեամբ կրնաս բացատրութիւն տալ ուրիշ երեւոյթներու ալ, որոնք անխուսափելիօրէն դէմդ պիտի ելլեն կեանքի մէջ:» Հիմա կը հասկնամ ինչ ըսել կ'ուզէր: Որովհետեւ հիմա գիտեմ թէ ամէն բան իր տեղը ու դերը ունի կեանքի ու բնութեան մէջ: Մէկ մասը կը բանդէ ինչ որ Աստուած կը շինէ, ինչ որ ուրիշ մաս մը կը շինէ: Ու ինչպէս մեքենա՝ մարդիկ -- կենդանիներու ամենէն զարգացած վիճակը ունեցողներ -- այնպէս ալ ամէն կենդանիներ ու բոյսեր, այսինքն կեանք ունեցող ամէն բան չի կրնար ինքնիրեն ապրիլ ու արժէք ունենալ: Որովհետեւ կեանքը իբր ամբողջ երեւոյթներու ներդաշնակութիւն մըն է: Ասոր համար չէ՞ որ կ'ըսեն.- Առանց փուշի վարդ չ'ըլլար»: Ու գիտցիր, ամէն ծաղիկ իր թաւիշով, ու թռչուն իր թռիչքով, ամէն թիթեռնիկ իր թւերուն հրապոյրով, նոյնիսկ փուշը իր տուած ցաւով, իր տեղը ունի: Կեանք ունեցող ամէն բան, ընդհանրապէս, իր աշխատանքի բաժինը կը բերէ կեանքի յաւերժացումին համար: Ու ո՛չ մէկը կրնայ լեցնել ուրիշի մը աշխատանքին պակասը: Սակայն դարձեալ բացառութիւններ կան: Ապրող էակներ՝ որոնք շատ ծոյլ են ու չեն ուզեր իրենց

աշխատանքով ապրիլ։ Այս տեսակ մակարոյծներ թէ՛ բոյսերու մէջ կ'ան եւ թէ՛ կենդանիներու։ Ո՛չ մէկ մակարոյծի նպատակը լաւ է, բայց իր կատարած գործը - այսինքն ուրիշներու կեանքին գինով իր կեանքը ապահովելը - մարդկութեան օգտին տեսակէտէն երբեմն լաւ արդիւնքներ ունի։ Որովհետեւ այսպէսով կը պակսին մարդկութեան առողջութիւնը վտանգող կարգ մը թշնամիներ՝ ճաններ։

«Ճաննի տեսակ մըն ալ կայ որ կաղամբ սիրողներուն օգտակար կ'ըլլայ, որովհետեւ ան իր հակիթները կ'ածէ թիթեռնիկի հակիթներուն մէջ։ Ու այս թիթեռնիկի տեսակ մըն է որուն թրթուռը կաղամբի տերեւներով կը սնանի։ Բայց կաղամբի տերեւներուն փոխարէն, այս անգամ կը պակսին ճերմակ թւերով աղուոր թիթեռներ։

«Կը տեսնե՞ս ինչեր գտեր եմ։ Ու

տակաւին ինչեր ալ պիտի գտնեմ։ Որքան սորվիմ այնքան կ'աւելնայ սորվելու փափաքս, ու այնքան աւելի կը զգամ անհրաժեշտութիւնը ուղեղս լեցնելու, որպէս զի նօսրանայ տգիտութեան մութը։ Հիմա ո՛չ միայն կը սիրեմ կենսաբանութեան դասը, այլ աւելի արժէք կու տամ մանաւանդ կեանքին, որովհետեւ ինծի համար այլեւս հետաքրքրական է ան ու սիրելի։ Ուրախ եմ որ բոլորս թելադրութիւնը առիթ մը եղաւ որ սիրեմ ու սորվիմ այդ դասը։ Որովհետեւ հիմա փոխանակ ուսուցիչս տրտմեցնելու իմ ձախողութեամբս, իրեն տուի հրեռանք իմ աշխատանքս ու ասոր արդիւնքը տեսնելու, ու գնահատելու զանոնք։ Ու հիմա, լեցուն եմ առնուազն սորված ըլլալուս գոհունակութեամբ, ու «գտած ըլլալու հանոյքով։»

Ն. Ե.